Монголой уулзалганууд

АЛТАН hҮЛДЭТЭЙ «АЛТАРГАНАМНАЙ»!

Буряад үнэн. 17.02.2011г.

Бүгэдэ Буряадай «Алтаргана» нааданда зориһон бидэнэрэй хоёр гүрэнэй хилэ алхаже гарамсаарнай, Монгол ороной заха хизааргүй уудам тала урдамнай нэмжын харагдаба. Ноб ногоон зулгэ дээрэ саб сагаан һэсы гэрнүүд сайбалзан харагдана. Адуун һурэг, үхэрнүүд, тэмээнүүд, хони ямаад аажамаар бэлшэжэ байхысь харахада, нюдэндэ урин байгаа, эртэ урда сагта элинсэгүүднай иимэхэн зөөдэл байдалтай ажамидаржа байһан байгаа хадаа гэһэн бодол һанаанда ороно. Тиигэбэшье мүнөөнэй малшан айлай эшэгы гэрэй дээ-бэри дээрэ спутникова антеннэ, газаань хитад трактор, хари гүрэнэй ялагар гоё машина табяатай байхадань, яагаашье хадаа XXI зуун жэлдэ ажаһуужа байнабди гэжэ ойлгонобди.

Монголой һур харбагшад

ХЭДЫШЬЕ САГАЙ ҮНГЭРӨӨ ҺАА, «АЛТАРГАНА» - СЭДЬХЭЛДЭМНАЙ

Июлиин 21-эй үдэр-«Алтаргана-2010» фестивалиин нээлтын үдэр. Стадионие тойроод жагсаалда бэлдэжэ байһан хүн зониие харахада, угаа һонин байгаа.

Зүг бүриһее ерэһэн буряадууд долоон үнгын һолонго мэтэ элдэб үнгын гоё торгон тэрлигүүдые үмдэнхэй, мүнгэн зүүдхэлээ ханнинуулһан басагад бэрэдые, улаан залаа хиидхүүлһэн малгайтай, энгэртэй гоё дэгэл үмдэнхэй, бүһэдөө мүнгэн хутагануудаа хабшуулһан шамбай шираг эрэшүүлые, сарюун, дорюун үбгэд, хүгшэдые зохидхоноор оёһон татаһатай дэгэлтэй, шүрэ хуба шэмэггэй үхид хүүхэдые, томоотой алхалалдаһан хүбүүдые харахадаа, ямар сэбэр сэмсэгэр нюур шарайтай, ямар гоё хубсаһатай, ямар омог дорюун буряад арад гээшэбибди гэһэн омогорхол дүүрэн мэдэрэл сэдьхэлдэм түрөө бэлэй.

Монголороной туугуудые намилзуулһаар Хэнтэйн аймагайхид, Батшэрээтэ һомонойхид, Булган, Хүбсэгүүл, Сэлэнгэ, Түб, Орхон аймагуудай түлөөлэгшэд, удаань Эрхүү можын, Забайкалиин хизааграй, Буряад Республикын, Шэнэхээнэй түлөөгшэд һүр жабхаланта алхадалаар жагсаалда гараба, стадион сос байһан хэдэн мянган хүн зон халуун альга ташалгаар угтан амаршалба. «Алтарганын» айлшадые Монголой Республикын премьер-министр **С.Батболод**, соёлой министр **С.Отгонбаяр** гэгшэд хүндэлэн амаршалба.

Фестивалиин гимнын хүгжэм доро «Алтаргана-2010» нааданай туг бодхоогдоходонь, сээжэ сэдьхэлдээ уярал дүүрэн, урма баяртайнууд ёолон зогсобобди. Гэр бүлөөрөө нүүжэ ябаһан буряадуудые харуулһан элдэб наһанай хүнүүд үхибүүдтээ ходоог тэргэдэ һуулһан стадионой талмай нара зуб тойрон гаража ерэбэ. Түрүүшын тэргэдэ Монголой суута дуушан Дэмбэрэлын Жаргалсайхан һуунхай, «Мэндэ амар» гэжэ дуу дуулан байхадань, жаргал зоболон, баяр уйдхар, түрмэ шорон, зөөдэл хасал, юу үзөөгүйб даа энээхэн зуун жэл соо манай буряад арад гэһэн бодол тогтойдомни эжэлүүдгүй ороод, тэсэжэл байһан зүрхэмни хайрлаһандаа хайлашахадал гээд, халуун нулимса хасарыем хайража байгаа бэлэй.

Буряадуудай «Алтаргана» наадание иимэ һайханая, иимэ гүрэн түрын үндэр хэмжээндэ эмшал-гажа, анхаралтай шагнажа байгаа һэн. Тайзан дээрэ дуу дуулахадань, дагаад үнгэнэхэшье хүнүүд олдоно.

Ивалгын аймагай «Гуламта» аман зохёолой бүлгэм һонин ёһо заншал харуулаа. Урдань бэри хүн гэрэй баруун хажууда гараха эрхэгүй байһан, хүгшэрхэдөө хадам эжыньь бэриингээ хорюул таһалжа, гал гуламтын ээзэн эхэнэр болобош гэһэн заншал бүтээдэг байһан байгаа. Хүгшэн хүршэ һамгадаа дуудаад, гал гуламтадаа һу, сагаан эдеэ, тоһо үргэнэ, гал заяашадаа мүргэнэ, энэ һонин заншалые ивалгынхид шадамар бэрхээрха-руулжа шадаһан байна. Бэшүүрэй аймагай Харлан нютагтаа үндэр наһатай гурбан хүгшэд, орден медаляа зүүнхэй, залуушуулдаа ёһо заншал, оньһон үгэ, таабари, урданай дуу заана, холо газарые холо гэнгүй, «Алтаргана» наадандаа ерээд, залуушуулаар ана-мана мүрысэжэ байхадань баясамаар байна. Улаан-Удэ хотын **«Тоонтоо»** аман зохёолой бүлгэм ямар ёһо заншал харуулхаяа һанааб - ойлгохын аргагүй, алтан худагы худында айлшаар бууна, бэлэг мориёо харахаа ерэзэб гэнэ, тиигэжэ байтараа, ангушадые агнуурида удэшөөн болоно, ангушадай ан олзолһон тухай ута унжагай хөөрөөн, ульгэршэн хуур дээрэ наадана, ульгэр түүрээнэ, шашаг унжагай сагтнай дүүрээ гэһэн донгодолго жюриһөө абаба. Ондоо конкурс хаража ябаһаар, Захааминай аймагай бүлгэм хараагүйгөө ехэл халаглааб. **Захааминайхид «Гал заяашамнай»** гэжэ наада харуулжа, хүлэр медальда хүртэһэн байна. Тус бүлгэм хонгоодор буряадуудай зан заншал, ёһо гурим, дуу хатар һэргээжэ, харуулжа, залуу үетэндөө заажа, дамжуулжа байдаг юм гээд захааминайхидай наада хараһан хүнүүд магтан хэлээ бэлэй. Улаан-Баатар хотын **«Жэргэмэл»** бүлгэм шүүр шэдэлсэхэ наада харуулба. Шүүр шэдэгдэһэнэй һүүлээр, шүүр бэдэрһэн хэбэртэй болоод, хүбүүн басаган хоёр харанхыда уулзана, дахяад хэзээ уулзахабиби гэжэ болзолдоно.

«Болзоон» гэжэ урданай буряад дуун соностоно. Урда сагта дурлалсаһан хоёр хүн нюдэн дээрэ уулзажа арагагүй байгаа, тиигээд шүүршэдэлсэдэг нааданай үедэ үгэеэ ойлголсодог, үгэ хүүрээ андалдадаг, заримдаа хуби заяанай, наһанай хэрэг бүтээдэг байгаа ха юм. **Шэнэхээнэйхид** буряад арадай түрэ хүрим харуулба. Хадамда гараһан басаганай үньысь хахалжа, хоёр түрэлөө болгон гүрэнэ, һамган дэгэл, уужа үмэдхүүлээд, бэриеэ шутэжэ ябаһан бурхандаа, тахижа ябаһан гал гуламтадаа, аба эжыдээ мүргүүлнэ. Уусын дуує хүнэй уяршахоор гоёор дуулаба. Сэдьхэлээ гаргажа дуулаһан дуує зүрхээ шэмшэрүүлэн соносожо, үнэн зүрхэнһөө хэлэһэн үреэл үгэнүүдыень шагнахадаа, наада хаража байһанаа мартажархёод, үнэхөөрөө, түрэ дээрэ түршэлжэ байһан шэнгэрэ үзэгдэбэ.

Агын тойрогой гурбан коллективүүдэй харуулһан наада сүжарлан харахадаа, ажалынь мунжэрхинэн юм шэнги өө-мөөгүй годо, хурса удхатай, дуулаһан дуунуудынь удхаараа таараһан, нилээхэн ехэ бэлэдхэл хээтэй гэжэ эли бодо ойлгохоор. «Таанад яахадаа иимэ бэлэдхэл һайтай, ходол түрүү һуури эзэлжэл байгшабта?» гээд манай Буряад Республикын соёлшодой илалта туйлаагүйдэнь урмаа хухарһандаа, дүү басаганһаа асуубаб. Дүүмни Агын тойрогой Могойтын соёлой байшанай директор Нанзатова Цырегма Бальжиннимаевна: «Алтарганын дүүрэхэдэ, бидэ удаадахи «Алтарганадаа» бэлдэжэ эхилдэгбди, ажалнай таһалгаяагүй үргэлжэлжэ байдаг, тиигээд аман зохёолой бүлгэмэй эдэбхитэд хэжэ байһан ажалдаа уран бүтээлшэр, зохёохы үүсхэлтэйгээр хандадаг юм» гээд хэлээ һэн.

Июлиин 23-ай үдэшэ Улаан-Баатарай гүрэнэй соёлой байшан соо «Алтаргана» нааданай Галаконцерт бэ түгэсхэлэй баяр ёһолол болобо. Ёһололой үедэ «Алтаргана» нааданай эмхидхэлэй комитедэй түрүүлэгшэ, Монголой правительствын гэшүүн, соёлой, туралсалай, эрдэм ухаанай министр **Отхонбаяр** баярай үгэнүүдые хэлээд, Росси гүрэнэй Забайкалиин хизаарай делегацинин хүтэлбэрилэгшэ, Забайкалиин хизаарай губернатор **Равиль Гениатулинда** «Алтарганын» Туг дамжуулба.

- Монгол ороной Улаан-Баатар түб хотодо Бүгэдэ Буряадуудай «Алтаргана» наадан ехэ үндэр хэмжээндэ үнгэрбэ гээшэ. Бидэ 2012 ондо энэ һайхан наадаяа түүэс бэлэдхэлтэйгээр, гоё һайхананаар, үндэр хэмжээндэ бүтээхэ гэжэ ороддохобди. Хоёр жэл болоод маһай Үбэр Байгалай дэбисхэр дээрэ уулзалгада Та олонние уринабди,- гээд, Равиль Гениатулин хэлэбэ.

«Баабай Чингисэй изагууртай Байгалай буряад-монголшууд» гэдэ суута ***Бимбажаб*** дуушанай һүр жабхалантайгаар дуугаа эхилхэдэнь, зал соо һууһан хүнэй шагнажа байхадань, урма зориг бадаруулһан, һүр һүлдэ үргэнэн энэ дуунай аянга буряад арадай нэгэн гээшэб гэһэн мэдэрэл бахархал, омогорхол баяр түрүүлэн зүрхэ сэдьхэлыемнай доһолгон байгаа бэлэй.

Намжилма БАЛЬЖИНИМАЕВА.
Авторай фото-зурагуud.

Правдин Жамцуев

Чингис Раднаев

Билигма Ринчинова

Арюна Бубеева

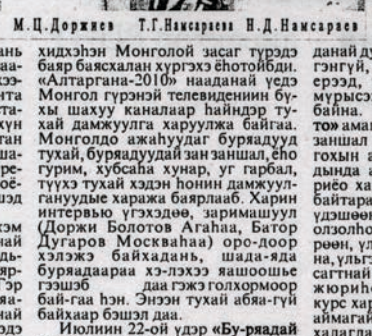

Захааминай модон гэр М.Ц.Доржиев Т.Г.Намсараева Н.Д.Намсараев

Түрүүшын туршалганууд

МИНИИ НҮХЭД

Хубита хүбүүн одоол
Хөөрэхэ, шашаха дуратай.
Аман ангаахай ангархай,
Аашалан байдаг хэшээлдээ.

* * *

Нуурай сэбэр уһанда
Нугаһад наадан амарна.
Нима баһа тэндэ
Нугаһадые харан жаргана.

* * *

Газаашаа гараһан Бата
Бүхэли үдэрөө наадаа.
Гараа нюргандаа ото
Гайхан үргэлөөд ябаа.

* * *

Соёлмаа намда ерээ,
Сүүмхэ гоё бэлэглээ.
Хамта торт эдеэ,
Халта намай бэдэрээ.

* * *

Гэрэл-Туяа аалихан
Газаашье, гэртэшье туһатай,
Одоол номгон Туяахан,
Олон номуудые уншанхай.

* * *

Аба эжым эрхэ
Амтатай эдеэ тараана.
Шүлэг уншахадаа бэрхэ
Шамбай зоригтой Сарана.

* * *

Мүнсэгэр улаахан Светэ,
Мүнөө арбатай болоо.
Дүүмэр багаш һаа Светэ,
Дүүгээ дахуулан наадаа.

* * *

Алёна ходол хүхюун,
Эжыгээ хараад дорюун,
Газаамнай мүнөө һэрюун,
Сэдьхэлнай баһал тэнюун.

* * *

Дуунай аялгада бэрхэ
Дууша манай Алтана,
Дура зүрхыень олоной
Дууһан, дууһан ээлээ.

* * *

Минии үнэн нүхэд -
Минии суг һурагшад,
Барандаа эбтэй ябаял,
Барандаа хүхин ябаял!

Бэлигма БАЛДАНОВА,
Нарһатын 1-дэхи
дунда һургуули.